

(המשך מעמוד 15)

כשהיה בן 19 נישא לראשונה.
אף שתהליך ההתמקדות, הציאה מה-
חומה, התחיל אצלו מיד אחרי ששב ארצה,
לא היה בכוחו לנתן את חומת-הזכוכית
שעטפה אותו. חומת-הזכוכית, על שום
שעיניו נישאו אל מה שקורה בחברה
החילונית, אל הפילוסופים והוגי-הדעות,
אל הקוממונים והמהפכות.
מאשתו הראשונה נולדו לו שלושה
ילדים: יוסף, בילה ויצחק. היום עוסקים
שלושתם בכתיבה גם הם.

ב-1960 נפטרה אשתו. היום חי ברייסק
עם אשתו הרביעית, אביבה, בדירה צנועה
בתל-אביב, אוסף את זיכרונות חייו בצמח
ובירושלים, מתבל אותם באוסף הזיות,
ומוציא אותם לאור בכתובים.

**מתי הרגשת בראשונה שאתה
משוחרר מבבלי הדת?**
קשה לי להגיד לך תאריך מדויק. אני חושב
שבשנות ה-30 שלי כבר הרגשתי לגמרי משוחרר.
**עם כיצד הגעת, בנער, למוחשבה על
נטישת הדת?**

המשכילים עוד לא תפסו. לי היה מיבנה-עולם,
כפי שהוא בא לידי ביטוי בספרי אפיקורוס בעל
כורחו.

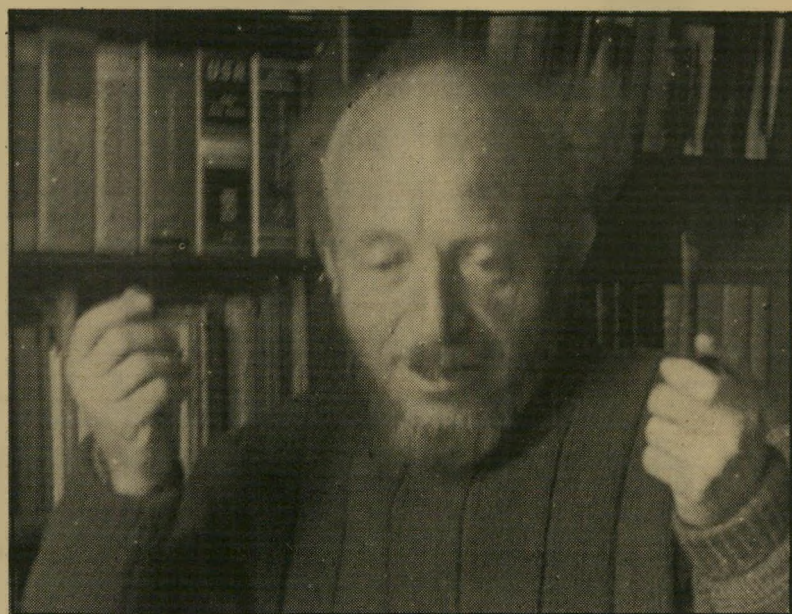
מיבנה-העולם היה: כדור-הארץ הוא מרכז
היקום. השמיים נוצרו כדי להאיר על הארץ, לתת
את השמש והירח, ממשלת האור, כמו שכתוב

**אבל בו בזמן המושבת ללמוד ביי
שיבה?**
וראי למדת עד החתונה. אחר-כך ניסיתי
למצוא לעצמי פרנסה. כי לא רציתי להמשיך
להיות תלמיד-שיבה. כאן בא אובדן האמונה.
זה לא היה קל. מושגים מושרשים כך. אתה
יכול לאבד דברים שבהגיון, אבל ההרגלים חזקים.
**איך הסדרת עם הפילות בחיך,
כשאתה נישא על-ידי הכללים הנהוגים
בחברה הדתית, אך נמצא בתהליך
התמקדות?**

לא חשבת ש אפשר להתנתן אחרת. התחנתני
בגיל 19. מה יודע בחור בגיל כזה? אין לו מושג
אחר, העולם שלו מאוד מצומצם. עצם העובדה
שקראתי ספרים והשתנה אצלי מושג-העולם לא
הפריע לי לחבוש סטריימל.

מתי התחלת לכתוב?
הסיפור הראשון שלי פורסם ב-1935, הייתי בן
23. שם הסיפור היה קול חתן וקול כלה, המדבר
על הווייה-החיים הירושלמי.
ידעת שאתה הולך להיות סופר?
לא חשבתי על זה ככה.

בתחילה חשבתי שאם אהיה סופר, תהיה לי
פרנסה. הייתי צריך לפרנס אשה ושני ילדים.
היית בטוח שמדי אחרי שיפיע קובץ-הסיפורים
הראשון שלי תהיה לי פרנסה. מובן שזה לא היה
כך. איש לא נתן לי פרנסה, הייתי צריך לעסוק
בכל מיני עבודות קשות.



ברייסק (1962)

אף פעם לא הייתי ממש חלק מהבוהמה

התחלתי לעבוד כמזכיר אירון סוחר ירושלים.
עד שהציעו לי בתל-אביב להיות העורך של
הירחון תלמים של תנועת-המושבים. הם שילמו
לי פרוטות, בקושי היה לי כמה לקנות אוכל
ולשלם עבור הדירה שבה גרתי.

פגאס נודע לי שמתרגם-החדשות בלילה
בעיתון דבר יוצא לחופשה. הלכתי לדבר, למרות
שלמדתי אנגלית רק חמישה שיעורים אצל מורה
פרטי. באתי בחוצפתי ואמרתי ששמעתי שמחפ-
שים משהו לעבודה. שאלו אותי באיזו אוניברסי-
טה למדתי. עניתי שאני אוטו-דיאקט, בקישתי
שינסו אותי.

לא ידעתי מה זה טלפרינטר. ראיתי בפעם
הראשונה מכונה המוציאה גיליונות-נייר כתובים.
הייתי חצוף לקחת על עצמי תפקיד כזה. אתה
יודע מה זה להכניס ידיעה מוטעית בעמוד
הראשון? להפתעתי הצלחתי להבין את האנגלית,
וככה התחלתי לעבוד בדבר.

באיזו שנה זה היה?
עברתי על 1940 עד 1951. ביום עברתי
בתנועת-המושבים, ובליילה עברתי בעיתון.

מתי ראית את המישפחה?
הייתי נוסע הביתה בשבתות. במוצאי-שבת
הייתי צריך לחזור לעבודה, והיתה לי בעיה
לנסוע באוטו-טוב בשבת. יותר מאוחר העברתי את
המישפחה לתל-אביב.

איפה היית במלחמת העצמאות?
הייתי הכתב הצנאי של דבר. אחר-כך גוייסי
לצבא והייתי הכתב הצנאי של חטיבת-גיבעתי
ברום. כשעבר הפיקוד ליצחק רבין, הוא הביא
אתו את הכתב הצנאי שלו, נתן שחם, ואני
עברתי לחזית המרכז. שם כבר לא היה לי מה
לעשות. לא הייתי פייטר.
**כשמדברים על שנות ה-40, הש-
נים של בטרם-מידינות, אתה מרגיש
שהיית חלק מהתהליך?**

זהו שקר מקובל. בשנות ה-40, כבשנות ה-80,
רוב האנשים חשבו על עצמם. אם היו צעירים,
חשבו איך לתפוס בתורה. אם היתה להם בחורה,
חשבו איך להתעסק איתה, איך להשיג לירה
נוספת לקיומך, איך למצוא חברים לשבת
לשבתות.
הסיפור אז היה כמו היום. מה שכתוב בעיתונים
של התקופה ההיא זה שטויות מבחינת החיים
האישיים של כל אדם. זה היה כמו היום וכמו
שהיה מחר.
אני זוכר את ליל-נוכח, שבו התקבלה
החלטת האו"ם, השימחה פרצה, אנשים חשבו

הדמה של שלמה ארצי נמוכה מבחינה אינטלקטואלית. פוליקר אוחנני יוחר.

שנפתרו כל הבעיות. זו היתה תמימות של
האנשים.

**אתה מנסה לנפץ מיתוסים השיי-
כים לתקופה ההרואית?**
ההרואיקה היתה, אבל לא כמורע. היא לא
היתה קיימת, זו שטות.

ומה לגבי תקופת המחתרות?
כל זה היה חלק מהווייה-החיים.

היית חלק ממנה?
לא הרגשתי חלק ממנה. בשנות ה-30 הייתי
בהגנה בירושלים. לקחו אותי בסגר, קיבלנו
אוכל מצויין, קיבלנו סיגריות, היה לי יותר טוב
מאשר בבית. הכל היה שאלה של חברותא, עניין.
אגב, כך גם ההפגנות היום. העיקר זה ההווי
החברתי, לא המסר. אנשים רוצים להרגיש
שייכות.

ואיפה המקום לאיריאות?
קיימות איריאות. אבל על איריאות חושבים
שניים שמחליטים, כל היתר מקבלים את
האיריאות.

עם מי היית מזוהה באותה תקופה?
קשה לי להגיד, לא ידעתי מה ההבדל ביניהם.
הייתי עם מי שהיה לי נעים לשבת, למרות
שלכאורה נמנית עם מעמד-הפועלים. גם שם
ראיתי כל מיני גיבויות. מצד שני, אורי צבי
גרינברג היה בעיני משורר גדול. היה לי נחמד
לשבת לשחות עם אלכסנדר פון, למרות שהיה
קומוניסט.

**מתי הגעת לחוג הבורמה התל-
אביבית?**
מיד כשבאתי לתל-אביב, בתחילת שנות ה-40.

היית חלק ממנה?
אף פעם לא הייתי ממש חלק. תמיד אני הולך
ליד, לא נכנס פנימה, לא שייך לקליקט.

**הידיעות על שואת יהודי אירופה
חיצונו אצלך את האפיקורסות?**
זה לא העלה ולא הוריד ביחס לתפיסה הדתית
שלי.

קיימת ישות אלוהית?
אינני יודע. אני קטן מדי מכדי לשער לעצמי
קיום ישות בקוסמוס אדיר כזה. אני מרגיש עצמי
אפילו לא גר-אבק, אני לא מסוגל להבין מה זה.

יש זכות-קיום לדת?
זכות-קיום לדת זה סיפור אחר. הדת קיימת
משום שאנשים זקוקים לה. אנשים זקוקים לאוטור

נתן ון ויסיס קלדרו צודקים שהחרימו את כסטיבל השירה. הם נאמנים להשקפת עולמם.

סוגסטיה. מה זה אשליה? מה זה אמונות
פוליטיות?

**אתה משווה בין אמונות פוליטיות
לאמונות דתיות?**
הכל אותו דבר.

מאיזו בחינה?
מכל הבחינות. ההבדל בין שמאל וימין הוא רק
במיספר המאמינים. פעם היתה תמימות, אנשים
האמינו שיש שיוויון בין בני-האדם, לא העלו על
הדעת שזה לא כך. כך גם הדת. אם אתה מאמין
שיש נשמה ניצחית והיתה לי שכר ועונש, אז אתה
תהיה טיפש אם תנהג כך.

**אתה אומר שהדת היא תראפיה
להמונים?**

היא תראפיה לכל אדם שמאמין.

אתה אומר את המין האנושי?
אני מאוד אוהב. אני עדיין לא תופס מה זה
להיות קיים. כשאני רואה זכוב, אני עדיין נדהם.
כולי פליאה מהבריאה. אנחנו חיים בעולם
מכושף.

**אתה חושב שיצר האדם רע מני-
עוריו?**

בהחלט. אדם נולד כדי לשרוד, ולשם כך הוא
יעשה הכל.

הרגשת פעם קינאה במישהו?
לא. חשבתי לי להיות עצמי. אדם שאין לו זהות
עצמית אין לו גם אמונה בעצמו, ואז הוא גם לא
חושב כיצד להוציא מעצמו את המכסימום
האפשרי, אלא משתעשע באשליה אינפנטיליות.
**אתה מרגיש עצמך כבעל זהות
ישראלית צבירת?**

אני חושב שקיבלתי את המתנה הנריכה
הגדולה ביותר שיהודי יכול לקבל, והיא החיים
בארץ-ישראל. כל מה שמתרחש בארץ הנפלאה
הזאת.

כולנו היינו על סף תת-אדם. היהודים היו תת-
אדם באירופה, כולם חשבו שיש להשמיר אותנו.
פתאום הגורל הביא אותי להיוולד בתקופה הזאת,
לגיוול ולצמח לתוך תברה שהיא כבר לא תת-
אדם, שכל אדם נלחם בה על חייו בכבוד עצמי,
שיש בה הגנה.

אני חי כמו כל אדם ולא כמו תת-אדם. הדורות
שקרמו לנו חיו כתת-אדם, כיהודים.

**קיימת התנגשות בין הזהות היש-
ראלית לזהות היהודית?**

ההתנגשות היא בשוני של המצב הבסיסי.
המצב הבסיסי של הזהות היהודית היה של אדם
חחי בחסד. הזהות הבסיסית של הישראלי היא של
אדם חחי בזכות זה כל ההבדל.

**אתה חוגג היום את החגים
היהודיים?**

לא.

איזה חינוך קיבלו ילדיך?

לא השתדלתי לחנך, לא רציתי להקנות להם
כלום. החיים עצמם לימדו אותם. השתדלתי
שיידעו ללמוד בעצמם. התעודות לא חשובות, לי,
באופן רישמי, יש רק ארבע שנות לימוד בבית

ספר עממי. רציתי רק שיהיה ליילדי טוב.
**יש האומרים שהורים רוצים
לראות בילדיהם מה שלא הצליחו
להגשים בעצמם.**

זו פסיכולוגיה בגרוש. הורים רוצים בילדים
כדי שיהיה להם טפסל במשהו, משהו לטפס.

**גם ילדיך הגיעו לכתיבה. זה בהש-
פעתך?**

אין כאן השפעה. זה מיבנה נפשי, שאינני יודע
איך הוא בנוי. אדם בעל מיבנה כזה מגיע לכתיבה.

**אתה מבקר את כתיבתם, והם את
שלך?**

זו לא ביקורת. מדברים ומחליפים דיעות, אבל
לעיתים רחוקות.

**בספרים שלך יש הרבה אירוטיקה.
מתי התחלת להסתכל באשה גם בייצור
מיני, ולא רק לצורך ההמשכיות?**

מי שיספר לך שהוא מסתכל באשה במטרה
להביא ילדים לעולם הוא סתם שקרן ומתחסד.
אצל האדוקים ביותר, כמו אצל כל אחר, היצר
המיני הוא חזק מאוד. הדת אינה משנה את עוצמת
היצר. הדת מטילה הרבה מיגבלות ומקשה על
בעלי היצר המיני החזק. יש רתיים שאצלם היצר
המיני הוא העיקר בחייהם, על אף כל האידר-
אולוגיות, כשם שזה קיים אצל החילוניים.

**אשתך הראשונה נפטרה ב-1960.
האם עד אז היא היתה היחידה בחיך?**

לא. כשהייתי נשוי לה, היו לי נשים נוספות.

היא ידעה זאת?

כן, היא ידעה. לא הסתירתי זאת ממנה.

ניסיתי לפצות את עצמך?

מה פתאום, אתה חושב שרק דתיים מתעסקים
עם נשים מוצצות? אדם שנמשך לזה, נמשך בין אם
הוא דתי ובין אם הוא חילוני.

**התקפה שבה היית אדם דתי עדיין
מהווה בסיס עיקרי לכתיבה שלך,
לרבותיות בספרך.**

כן. אני לא כותב על דברים שאני מוצץ
מהאצבע. יש לי ראייה ברורה על מהות הכתיבה
והיצירה. אני מבריל בין כתיבה פובליציסטית
לבין כתיבה ספרותית.

כתיבה פובליציסטית היא כתיבה על מה
שאתה זוכר. כתיבה ספרותית היא על מה שאתה
נוכח. כלומר, דברים שאדם רואה בחייו נכנסים